

Resume

af

Redegørelse for behandlingen og vurderingen af anmodningerne

om

genoptagelse af efterforskningen vedrørende branden på

Scandinavian Star den 7. april 1990.

1. Indledning

Den 7. april 1990 opstod der brand på skibet Scandinavian Star, der sejlede mellem Oslo og Frederikshavn. I forbindelse med branden omkom 158 mennesker.

Efter branden blev det mellem regeringerne i Norge, Sverige og Danmark aftalt, at efterforskningen i sagen skulle opdeles således, at de norske myndigheder efterforskede branden og dens umiddelbare årsag, mens de svenske myndigheder efterforskede brandslukningsarbejdet og de tekniske forhold på skibet, og de danske myndigheder efterforskede skibets ejer- og forsikringsforhold samt skibets almindelige sødygtighed og overensstemmelse med den søretlige lovgivning.

De norske myndigheders undersøgelser pegede på, at branden var påsat, og at den mest sandsynlige brandstifter var en dansk passager, der selv omkom ved branden.

Ved Højesterets dom af 22. november 1993 blev kaptajnen på Scandinavian Star, Hugo Larsen, skibets reder Henrik Johansen og direktøren i rederiet Ole B. Hansen for overtrædelse af lov om skibes sikkerhed straffet med hæfte i 6 måneder.

Efterfølgende har Justitsministeriet og Rigsadvokaten behandlet en række anmodninger om genoptagelse af efterforskningen.

Ved skrivelse af 2. maj 2002 rettede den norske rigsadvokat henvendelse til mig og oplyste, at en række personer havde begæret efterforskningen af sagen vedrørende Scandinavian Star genoptaget. Den norske rigsadvokat meddelte samtidig, at han havde truffet afgørelse om, at der ikke er grundlag for at genoptage den del af efterforskningen, der har været varetaget af norsk politi og påtalemyndighed. Den norske rigsadvokat oplyste endvidere, at en del af materialet i anmodningerne om genoptagelse er knyttet til ejer- og forsikringsforhold for Scandinavian Star, og at han ikke havde fundet det hensigtsmæssigt, at norsk påtalemyndighed tager stilling til denne del af begæringen, da de bagvedliggende oplysninger om rederiet har været efterforsket i Danmark.

På baggrund af henvendelsen fra den norske rigsadvokat anmodede jeg Statsadvokaten for København, Frederiksberg og Tårnby om i samarbejde med Politimesteren på Frederiksberg at vurdere, om materialet kan give grundlag for yderligere efterforskning og i givet fald om at iværksætte en sådan efterforskning.

Statsadvokaten for København, Frederiksberg og Tårnby har herefter den 7. maj 2003 fremsendt en indstilling i sagen tillige med sagens akter. Statsadvokaten har indstillet, at efterforskningen i sagen ikke genoptages.

I anmodningerne om genoptagelse peges der på, at der er oplysninger, som kunne tyde på, at branden blev påsat af et eller flere besætningsmedlemmer, at branden blev påsat efter aftale med skibets reelle ejer og personerne bag dette selskab, og at motivet til branden var at få skibet totalskadet, således at skibets forsikringssum kunne blive udbetalt til den reelle ejer.

Formålet med mine undersøgelser af sagen har været at belyse, om der er en formodning for, at der ved yderligere efterforskning vil kunne peges på en eller flere nulevende gerningsmænd, der har haft forsæt til overtrædelse af straffelovens § 180 om forsætlig brandstiftelse, idet alle andre relevante lovovertrædelser på nuværende tidspunkt er forældede.

Jeg har efter en gennemgang af sagens akter, herunder de oplysninger, der er fremlagt i anmodningerne om genoptagelse, ligesom statsadvokaten ikke fundet, at der er grundlag for at genoptage efterforskningen i sagen.

I forbindelse med mine undersøgelser har jeg ikke foretaget en vurdering af de oplysninger og påstande om selve ildspåsættelsen og brandens udvikling, som fremgår af anmodningerne om genoptagelse, idet denne del af efterforskningen er blevet varetaget af de norske myndigheder, og den norske rigsadvokat som nævnt i 2002 er nået frem til, at der ikke foreligger oplysninger, som giver de norske myndigheder anledning til at genoptage efterforskningen.

Jeg har dog foretaget en vurdering af visse af oplysningerne om, hvem der ifølge anmodningerne om genoptagelse kan mistænkes for at have påsat branden, fordi det i anmodningerne om genoptagelse er anført, at visse besætningsmedlemmer "har været i ledtog" med de personer, som planlagde branden, og at deres motiv har været forsikringsbedrageri.

2. De danske myndigheders efterforskning i forbindelse med branden

Som nævnt fik de danske myndigheder til opgave at efterforske skibets ejer- og forsikringsforhold samt skibets almindelige sødygtighed og overensstemmelse med den søretlige lovgivning.

Den danske del af efterforskningen blev varetaget af Politimesteren på Frederiksberg, idet spørgsmålet om tiltalerejsning imidlertid blev forelagt for Statsadvokaten for Sjælland og Rigsadvokaten.

Ved anklageskrift af 10. februar 1992 rejste Politimesteren på Frederiksberg tiltale mod Henrik Johansen, Ole B. Hansen og Hugo Larsen for overtrædelse af lov om skibes sikkerhed.

Ved beslutningen om at rejse tiltale lagde anklagemyndigheden vægt på, at forarbejderne til lov om skibes sikkerhed tog højde for, at kompetencen til at træffe de væsentlige afgørelser vedrørende et skib, kan ligge hos andre end den, der ejer skibet, herunder hos en person, selv om skibet blev ejet af et selskab. Tiltalen blev rejst mod Henrik Johansen personligt - og ikke mod et selskab - fordi det var anklagemyndighedens opfattelse, at Henrik Johansen, uanset at han ikke personligt var ejer af skibet, måtte anses for at være reder. Denne opfattelse byggede på, at alle væsentlige beslutninger, som en reder træffer, i sagen vedrørende Scandinavian Star blev truffet af Henrik Johansen. Henrik Johansen besluttede således, at der skulle købes et skib. Han besluttede, hvem skibet skulle chartres til og på hvilke vilkår. Henrik Johansen bestemte også, hvor skibet skulle sejle, og hvornår det skulle sejle. Det var således anklagemyndighedens

opfattelse, hvilket også blev tiltrådt af Sø- og Handelsretten, at Henrik Johansen udøvede alle de beføjelser, som en reder udøver.

På denne baggrund var der i forbindelse med den danske del af efterforskningen ikke et særskilt behov for at søge ejerforholdene yderligere afklaret.

Straffesagen blev behandlet i Sø- og Handelsretten i København fra den 6. oktober – 3. december 1992, hvor retten afsagde dom i sagen.

Ved Sø- og Handelsrettens dom af 3. december 1992 blev de tiltalte fundet skyldige i overtrædelse af lov om skibes sikkerhed. Straffen blev for Hugo Larsens vedkommende fastsat til hæfte i 60 dage, mens Henrik Johansen og Ole B. Hansen blev straffet med hæfte i 40 dage. Sø- og Handelsretten frifandt Henrik Johansen og Ole B. Hansen for den nedlagte påstand om rettighedsfrakendelse.

Sø- og Handelsrettens dom blev af de tiltalte anket til Højesteret principalt med påstand om frifindelse og subsidiært med påstand om formildelse. Anklagemyndigheden ankede dommen for alle de tiltalte med påstand om skærpelse og for Henrik Johansen og Ole B. Hansen med påstand om frakendelse af retten til at være reder m.v.

Ved Højesterets dom af 22. november 1993 blev Sø- og Handelsrettens dom ændret, således at alle tre tiltalte blev straffet med hæfte i 6 måneder, ligesom Henrik Johansen og Ole B. Hansen indtil videre blev frakendt retten til at udøve rederivirksomhed og erhvervsmæssigt at disponere over skibe i øvrigt eller medvirke hertil under nogen som helst form.

3. Betingelserne for at genoptage efterforskningen i en straffesag

3.1. De relevante strafferetlige regler

Forældelsesfristen for overtrædelse af den på gerningstidspunktet gældende lov om skibes sikkerhed er 2 år, hvorfor forældelse indtrådte senest den 7. april 1992, jf. straffelovens § 93, stk. 1, nr. 1, der bestemmer, at forældelsesfristen er 2 år, når der ikke er hjemlet højere straf end fængsel i 1 år for overtrædelsen.

Et eventuelt strafansvar efter den dagældende lov om skibes sikkerhed vil således være forældet, hvorfor yderligere personer og/eller selskaber allerede af denne grund ikke vil kunne strafforfølges for overtrædelse af denne lovs bestemmelser i forbindelse med branden på Scandinavian Star.

For så vidt angår straffelovens bestemmelser er det efter min opfattelse på nuværende tidspunkt alene straffelovens § 180, der er relevant.

Straffelovens § 180 har følgende ordlyd:

”§ 180. Sætter nogen ild til egen eller fremmed ejendom under sådanne omstændigheder, at han indser, at andres liv derved udsættes for overhængende fare, eller det sker med forsæt til at volde

omfattende ødelæggelse af fremmed ejendom eller til at befordre oprør, plyndring eller anden sådan forstyrrelse af samfundsordenen, straffes han med fængsel indtil på livstid.”

Lovovertrædelser, der kan straffes med fængsel indtil på livstid, forælder ikke, jf. straffelovens § 93, stk. 1, modsætningsvis.

Straffelovens § 180, 1. led, er anvendelig, når den, der forvolder ildebrand, indser, at andres liv derved udsættes for overhængende fare. I praksis vil der blive statueret det fornødne forsæt, hvor ildspåsættelsen sker under omstændigheder, hvor den nævnte risiko er nogenlunde overhængende og i øjnufaldende, og gerningsmanden intet har foretaget sig for at forebygge fare for beboerne, jf. Den Kommenterede Straffelov, 7. udgave, Speciel del, s. 176 ff.

Bestemmelsens andet led er anvendelig, når ildspåsættelsen sker med forsæt til at forvolde omfattende ødelæggelse af fremmed ejendom, mens tredje led forudsætter en tilstand af f.eks. krig eller besættelse.

Hvis ildspåsættelse anvendes som middel til drab, vil der kunne pålægges strafansvar efter både straffelovens § 237 og § 180, hvis andre personer ved ildspåsættelsen udsættes for fare.

For så vidt angår straffelovens § 181, der vedrører forsætlig forvoldelse af ildebrand, enten på fremmed eller egen ejendom, herunder assurancesvig, bemærkes, at strafferammen som udgangspunkt er fængsel indtil 6 år, men straffen, hvis der foreligger særligt skærpende omstændigheder, kan stige til fængsel indtil 10 år.

Efter straffelovens § 93, stk. 1, nr. 3, er forældelsesfristen 10 år, når der ikke er hjemlet højere straf end fængsel i 10 år, hvilket indebærer, at der indtrådte forældelse for så vidt angår overtrædelse af denne bestemmelse i april 2000.

3.2. Generelle bemærkninger om betingelserne for at genoptage efterforskningen i sagen

Som følge af branden på Scandinavian Star har der i Norge været gennemført en efterforskning af branden og dens udvikling, hvilket førte til, at de norske myndigheder pegede på en passager, som den mest sandsynlige gerningsmand, men efterforskningen fastslog ikke noget motiv hos den pågældende. Denne del af efterforskningen er ikke afsluttet med en dom, fordi den pågældende selv omkom ved branden.

Herudover har der i Danmark været gennemført efterforskning af skibets sødygtighed mv., hvilket medførte, at skibets reder, skibets direktør og skibets kaptajn blev dømt for overtrædelse af lov om skibes sikkerhed.

I anmodningerne om genoptagelse peges der på, at branden blev påsat af en eller flere af skibets besætningsmedlemmer, at dette skete efter aftale med skibets reelle ejer og personkredsen bag ved ejeren, og at motivet til branden var at få skibet totalskadet, således at skibets forsikringssum kunne blive udbetalt til SeaEscape Cruises Ltd.

På baggrund af de foreliggende oplysninger, herunder anmodningerne fra støttegruppen og Mike Axdal, skal jeg tage stilling til, om der er grundlag for at genoptage efterforskningen af sagen.

Min gennemgang af sagen har således haft til formål at søge belyst, om der ved yderligere efterforskning vil kunne peges på en eller flere nulevende gerningsmænd, der har haft forsæt til overtrædelse af straffelovens § 180.

I den forbindelse bemærkes, at selv om det kan fastslås, at et selskab eller personer har haft eller kan have haft en økonomisk fordel af branden, er dette ikke i sig selv tilstrækkeligt grundlag for at genoptage sagen. En genoptagelse af efterforskningen i sagen forudsætter, at der kan peges på en eller flere gerningsmænd, der med rimelig grund kan mistænkes for at have påsat branden.

Det indebærer også, at selv om de foreliggende oplysninger ikke er tilstrækkelige til at gøre et strafansvar gældende over for enkeltpersoner, skal jeg vurdere, om der kan forventes ved fornyet efterforskning at kunne tilvejebringes sådanne oplysninger.

Det følger således af retsplejelovens § 743, at efterforskningen i en straffesag har til formål at klarlægge, om betingelserne for at pålægge strafansvar eller anden strafferetlig retsfølge er til stede, og at tilvejebringe oplysninger til brug for sagens afgørelse samt forberede sagens behandling ved retten.

Formålet med at indlede efterforskning vedrørende et begivenhedsforløb er således ikke at klarlægge forløbet, hvis der ikke samtidig er rimelig formodning om, at et strafbart forhold, som forfølges af det offentlige, er begået. I denne sag vil der således ikke være grundlag for at genoptage efterforskningen alene for at afklare tvivlsspørgsmål vedrørende ejer- og forsikringsforholdene. Der er alene grundlag for at genoptage efterforskningen vedrørende ejer- og forsikringsforholdene, hvis der er en formodning for, at der herigennem vil kunne peges på en eller flere gerningsmænd til ildspåsættelsen.

I sagen om Scandinavian Star er der utvivlsomt forhold, der ikke er blevet belyst fuldt ud i forbindelse med efterforskningen, men det blev samtidig vurderet, at disse forhold var uden betydning for den strafferetlige vurdering af sagen. Selv om jeg har forståelse for, at der især hos de personer, som var direkte berørt af branden, kan være et ønske om at søge alle spørgsmål i forbindelse med branden undersøgt og fastlagt, giver dette ønske eller den almene interesse heri ikke i sig selv grundlag for at genoptage efterforskningen i sagen. Der er heller ikke grundlag for at genoptage efterforskningen, selv om der efterfølgende er fremkommet oplysninger, som yderligere belyser sagen, hvis disse oplysninger ikke samtidig ændrer ved den strafferetlige vurdering af sagen og giver formodning for, at der eventuelt ved gennemførelse af fornyet efterforskning vil kunne peges på, at andre personer har gjort sig skyldige i et strafbart forhold.

4. Sammenfatning af min begrundelse for ikke at iværksætte yderligere efterforskning

For så vidt angår ejerforholdene er det min opfattelse, at det ikke på baggrund af de foreliggende oplysninger med fuldt tilstrækkelig sikkerhed endeligt kan fastlægges, hvem der var ejer af skibet på tids-

punktet for branden. Uanset at der er en række uafklarede spørgsmål vedrørende salget af Scandinavian Star, er det på baggrund af de foreliggende oplysninger min opfattelse, at salget af Scandinavian Star mellem SeaEscape Cruises Ltd. og K/S Scandinavian Star var et reelt salg, som havde til formål at indsætte et nyt skib på færgeruten mellem Frederikshavn-Oslo, og jeg er endvidere mest tilbøjelig til at antage, at K/S Scandinavian Star på tidspunktet for branden var ejer af skibet. Det ændrer ikke ved min vurdering, at der ikke på tidspunktet for branden var sket registrering af overdragelsen.

Jeg har endvidere ikke fundet, at der er grundlag for at antage, at ejerforholdene vedrørende skibet ved fornyet efterforskning i dag vil kunne afklares yderligere.

Den omstændighed, at der foreligger ubesvarede spørgsmål vedrørende ejerforholdene, giver ikke i sig selv grundlag for at antage, at disse uklarheder har haft til formål at dække over omstændigheder i forbindelse med branden, eller at de personer, der har været involveret i aftalerne om overdragelse af skibet, har gjort sig skyldig i brandstiftelse efter straffelovens § 180.

Gennemgangen af skibets ejerforhold fremgår af redegørelsens pkt. 6.2.

Det er endvidere min opfattelse, at der ikke er uklarheder vedrørende forsikringsforholdene. I denne forbindelse er det kaskoforsikringen, som blev tegnet hos Fjerde Sø, som er mest interessant. Henset til, at registreringen af ejerskiftet og betalingen af købesummen ikke var sket, giver det mig ikke grundlag for at iværksætte yderligere efterforskning, at SeaEscape Cruises Ltd. var medforsikret.

De oplysninger, der foreligger i sagen, giver mig ikke grundlag for at antage, at købesummen ikke skulle svare til den reelle værdi af skibet. Dette oplyser skibsmægleren, ligesom forsikringsselskabet, der også har indsigt i disse forhold, heller ikke har haft indvendinger imod en forsikringssum på 24 mio. USD. Hertil kommer, at forsikringsselskabet heller ikke under sagens behandling har rejst spørgsmål om forsikringsbedrageri.

Der er således heller ikke forhold i forbindelse med forsikringstegningen, som giver mig anledning til at iværksætte yderligere efterforskning, ligesom jeg også på dette punkt finder det tvivlsomt, om der vil kunne fremkomme nye afgørende oplysninger ved gennemførelse af efterforskning i dag.

Gennemgangen af forsikringsforholdene fremgår af redegørelsens pkt. 6.3.

For så vidt angår spørgsmålet om, hvilke lande der havde jurisdiktion vedrørende retsforfølgningen af sagen, bemærkes, at Henrik Johansen, Ole B. Hansen og Hugo Larsen ved Højesterets dom af 23. november 1993 blev dømt for overtrædelse af lov om skibes sikkerhed for den del af sejladsen, som foregik på dansk søterritorium, og efter begæring fra de norske myndigheder ligeledes for den del af sejladsen, som foregik på norsk søterritorium. Tiltalen vedrørte ikke branden, men den sejlads, som foregik i perioden fra den 1. – 7. april 1990, ligesom tiltalen ikke vedrørte den del af sejladsen, som fandt sted på internationalt søterritorium.

Da de danske myndigheder ikke efterforskede selve branden og brandens udvikling, og da den person, som de norske myndigheder pegede på som den mest sandsynlige gerningsmand omkom ved branden, har der ikke i Danmark været taget stilling til, om der efter straffeloven eller på grundlag af internationale konventioner kunne rejses tiltale for selve brandstiftelsen.

Gennemgangen af spørgsmålet om de danske myndigheders jurisdiktion fremgår af redegørelsens pkt. 6.4.

For så vidt angår de øvrige forhold, der er gjort gældende i anmodningerne om genoptagelse er der i vidt omfang tale om påstande og spekulationer og om forklaringer fra udenforstående personer, der ikke har været direkte involveret i de begivenheder, som de har fortalt om. Jeg har ikke fundet, at disse påstande og forklaringer giver mig anledning til at foretage fornyet efterforskning, idet jeg også herved har lagt vægt på, at jeg ikke finder, at det ved fornyet efterforskning i dag vil være muligt at tilvejebringe væsentlig nye oplysninger.

Om de forhold, der i øvrigt er gjort gældende i anmodningerne om genoptagelse, henvises til redegørelsens pkt. 7.2.

Samlet er det således min opfattelse, at oplysningerne i sagen ikke giver grundlag for at antage, at yderligere efterforskning i sagen kan føre til, at der vil kunne rejses tiltale mod enkeltpersoner for overtrædelse af straffelovens § 180. Jeg har i den forbindelse heller ikke fundet, at der foreligger sådanne oplysninger om, som kunne pege på, at andre personer har medvirket til eller planlagt branden, at dette forhold bør undersøges yderligere.

Jeg har ikke derved udelukket, at en eller flere personer som anført i anmodningerne om genoptagelse kan have haft en økonomisk gevinst som følge af branden på Scandinavian Star.

Jeg har imidlertid ikke fundet, at jeg på baggrund af de foreliggende oplysninger kan sandsynliggøre et sådant motiv, ligesom jeg heller ikke finder, at jeg ved fornyet efterforskning vil kunne tilvejebringe yderligere oplysninger, der kan bestyrke påstandene om et motiv.

Et motiv er imidlertid heller ikke tilstrækkeligt for domfældelse for overtrædelse af straffelovens § 180. Selvom det måtte være muligt at sandsynliggøre et motiv, skal det, for at der kan ske domfældelse for overtrædelse af straffelovens § 180, kunne bevises, at enkeltpersoner, der eventuelt kan have haft et motiv rent faktisk har påsat branden eller har fået andre personer til at påsætte branden.

De foreliggende oplysninger giver mig intet grundlag for at antage, at en eller flere af de personer, som opmærksomheden henledes på i anmodningerne om genoptagelse, har påsat branden eller været medvirkende hertil. Jeg finder heller ikke, at der er fremlagt oplysninger, som peger på, at yderligere efterforskning vil kunne tilvejebringe det fornødne mistankegrundlag. I den forbindelse bemærkes, at rene spekulationer, forlydender og påstande, herunder om forhold før og efter branden, ikke vil kunne tjene som bevis under en straffesag, ligesom anden- og tredjehåndsuplysninger fra udenforstående personer som udgangspunkt ingen bevisværdi har, medmindre sådanne oplysninger på anden vis kan bekræftes.